



جغرافیا و روابط انسانی، پاییز ۱۴۰۲، دوره ۶، شماره ۲، صص ۵۲۸-۵۰۹

مروری بر نقش حاکمیت دهیاری‌ها در توسعه روستایی

بهمن خسروی پور^۱، ابوالمحمد بندری^{۲*}

۱- استاد گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده مهندسی زراعی و عمران روستایی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان. خوزستان، ملاثانی، ایران.

۲- دانشجوی دکتری، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده مهندسی زراعی و عمران روستایی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاثانی، ایران. bondori.a62@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۰۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۲۸

چکیده:

روستا به عنوان کوچکترین واحد تقسیمات کشوری محسوب می‌شود. یکی از مهمترین ابعاد توسعه روستایی مدیریت محلی است که نقش بسیار مهمی در هماهنگی فعالیت های توسعه روستایی بر عهده دارد. یکی از موضوعات مهم در حوزه مدیریت روستایی کشور تأسیس دهیاری ها است. دهیاری‌ها و بررسی عملکرد آنها در توسعه روستایی یکی از موضوعات مهم در حوزه مدیریت روستایی است. لذا هدف اصلی این پژوهش بررسی مروری بر نقش حاکمیت دهیاری‌ها در توسعه روستایی بود. پژوهش حاضر از نوع تحقیق کاربردی و از نظر روش تحقیق تحلیلی- توصیفی و به صورت مطالعه اسنادی- کتابخانه‌ای و منابع علمی است. نتایج این پژوهش نشان داد عوامل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، زیست‌محیطی و عمرانی زیربنایی با تأکید بر آموزش روستاییان و تشکیل گروه های مختلف محلی، فرهنگ سازی و ترویج مشارکت گروهی مهمترین عامل‌های مؤثر و تاثیر گذار بر نقش حاکمیت دهیاری‌ها در توسعه روستایی می‌باشند پیشنهاد می‌شود یکی از محدودیت‌های توسعه پایدار روستاها منابع مالی دهیاریها است؛ از اینرو، کمک های مالی دولت، استفاده از تسهیلات مالی بانک‌ها، و مشارکت محلی و مردمی برای تأمین تامین منابع مالی پایدار در عرصه های روستایی دهیاری‌ها تقویت شود.

کلمات کلیدی: توسعه روستایی، روستاییان، دهیاری‌ها

بیان مسئله

نقش و جایگاه روستاها در فرآیندهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس محلی، منطقه ای، ملی و بین المللی و پیامدهای توسعه نیافتگی مناطق روستایی چون فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری و حاشیه نشینی شهری موجب توجه به توسعه روستایی و حتی تقدم آن بر توسعه شهری شده است (مولائی هشجین و همکاران، ۱۳۹۶). به عبارتی، جامعه روستایی به توسعه نمی‌رسد مگر اینکه اصول دقیق و منظم برنامه ریزی و مدیریت همه جانبه در آن حاکم باشد. در توسعه پایدار روستایی، مدیریت یعنی تنظیم رابطه انسان با محیط زیست خود که در آن، به پیوند نظام های اجتماعی و با نظارت اقتصادی های بوم شناختی توجه می شود (برقی و قنبری، ۱۳۹۶). مدیریت روستایی بر ظرفیت های جوامع محلی با اداره دقیق مکان و بهره برداری از منابع آن متکی است. مدیریت باید با ارائه راهکارهای مفید و ابتکار عمل برای سازندگی سرزمین تلاش کند (مسرورنژاد و همکاران، ۱۴۰۰). پس، هدف کلان مدیریت روستایی حرکت برای رسیدن به وضعیت مطلوب با استفاده از توانهای بالقوه و بالفعل موجود در روستا و همسو با بهبود وضعیت جامعه در توسعه است (برقی و قنبری، ۱۳۹۶). هدف مدیریت روستایی دستیابی به توسعه و به دنبال آن توسعه پایدار روستایی است. پس مدیریت روستایی دارای نقاط مشترکی با اهداف توسعه روستایی است مشترک عبارتند از: تأمین نیازهای اساسی، افزایش تولید و امنیت غذایی، کاهش فقر، افزایش درآمد، حفاظت از منابع طبیعی، توسعه فرصت های شغلی، افزایش مشارکت و اعتماد سازی (عنابستانی و حاتمی نژاد، ۱۳۹۱). بنابراین تصمیم گیری باید توسط همه کسانی انجام گیرد که در آن مؤثر و ذینفع هستند و به مولفه های اقتصادی (مانند کاهش فقر و نیز اشتغال، تولید و بازاریابی) اجتماعی (مانند مشارکت، تعاملات فرهنگی و نیز تعامل با نهادهای دولتی) زیست محیطی (حفظ محیط زیست، حفاظت از منابع آب و نیز زیباسازی و نوسازی محیط روستایی) توجه شود. (برقی و قنبری، ۱۳۹۶). لذا مهمترین رکن رسیدن به توسعه پایدار، توسعه بر اساس روش مشارکتی است. در حال حاضر تعداد زیادی از روستاهای کشورهای کشورمان با اینکه دارا بودن استعداد زیاد در توسعه، فضاهاى موجود نشانگر توسعه نیافتگی و محرومیت است که این وضعیت را می توان بحرانی نامید، در این زمینه ضرورت دارد، در برنامه ریزی توسعه روستایی به کارگیری الگوی مدیریت محلی و روش مشارکتی، باید به عنوان محور مطالعات و برنامه ریزی توسعه روستایی مورد توجه قرار گیرد (استعلاجی، ۱۳۹۱). اما به توجه به شرایط جدید عصر حاضر، راهبرد نوین و نوگرایی مدیریت روستایی باید به سمت و سوی مشارکتی و محلی بودن باشد؛ و به این نکته مهم توجه کند که دستیابی به توسعه پایدار منوط به

افزایش ظرفیت های مردم در تمام امور است (برقی و همکاران، ۱۳۹۷). در واقع یکی از ابزارهای نیل به توسعه پایدار روستایی را می توان تشکیل گروه های سازماندهی شده همانند دهیاری دانست. (اژدری فر و احمدوند، ۱۳۹۰؛ مسرورنژاد و همکاران، ۱۴۰۰). به طور کلی، اگر زمینه توسعه های پایدار را در بخش های فعالیت محیطی های زیست اقتصادی و فعالیت های اجتماعی در نظر بگیریم، زمینه های همکاری و برقراری تعامل گسترده میان دهیاری ها در این بخش وجود دارد (برقی و قنبری، ۱۳۹۶). از این رو، در محیط روستا، هدف مدیریت اقتصادی تأمین سرمایه، تأمین تغذیه، جلوگیری از خروج سرمایه، ایجاد زمینه اشتغال، کارآفرینی، تأمین بازار برای فروش کالاها و خدمات تولیدی و کنترل میزان مصرف و مدیریت عرضه و تقاضاست؛ و در بعد اجتماعی نیز هدف ایجاد زمینه مناسب برای توسعه انسانی است که شامل تغییرات متوالی و مستمر در دستیابی به الگوهای یک زندگی مطلوب برای کلیه افراد یک منطقه یا کشور با در نظر گرفتن استعدادهای بالقوه و مکانهای زیست آنهاست؛ همچنین محیطی، با در بعد زیست مدیریت مناسب، اثرات مخاطرات طبیعی و مخاطرات ناشی از فعالیت های غیرطبیعی مردم در زندگی انسان کاهش می یابد. (برقی و قنبری، ۱۳۹۶). مدیریت محلی توسعه روستایی در کشور، در سطوح پایین هرم حاکمیت به بخشدار و دهیار ختم می شود. دهیاری ها به عنوان سازمان های عمومی غیردولتی که اداره امور محلی را با نظارت روستاییان از طریق شوراهای اسلامی روستا به انجام می رسانند، (نادری مهدی، ۱۳۹۴). دهیاران عامل پیوند و همافزایی ساختار حاکمیت و نظارت در انتهای هرم سلسله مراتب هستند. این دو نهاد مردمی دو بال مدیریت روستایی را تشکیل میدهند که در صورت هماهنگی و همراهی دولت میتوانند نقطه پایانی بر خلأ تاریخی مدیریت روستاها باشند (استعلاجی، ۱۳۹۱). دهیاری به عنوان یک نهاد عمومی و غیردولتی، با شخصیت حقوقی مستقل و با درخواست روستاییان و مجوز وزارت کشور با هدف بهبود و توسعه شاخصهای اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و محیطی - کالبدی در هر روستا تشکیل می شود (حیدری و حضرتی، ۱۳۹۸؛ بهمنی و همکاران، ۱۳۹۹). حال با توجه با توجه به این که ارتباط منطقی و تنگاتنگی بین مدیریت و توسعه روستایی وجود دارد، باید با اتخاذ سیاست ها و برنامه های اصولی و با در نظر گرفتن خلاء موجود در شیوه های فعلی مدیریت روستایی، گام اساسی و مؤثر را در راستای توسعه پایدار روستایی برداشت (مهدوی و نجف کاوی، ۱۳۸۴).

مبانی نظری

فلسفه تشکیل دهیاری ها به عنوان نهاد اجرایی در مدیریت روستاها

بررسی تحولات روستایی پیش از مشروطیت نشان می دهد تا هنگام پیدایش نخستین نشانه های دولت مدرن در ایران و تاسیس نهاد قانون گذار که به تعریف هویت های حقوقی پردازد تحولات روستاهای ایران، متأثر از وضعیت اداره کشور و متکی بر قوانین عرفی ناشی از شرایط فرهنگی، دینی، سیاسی و اجتماعی بود در این دوران مدیریت روستایی به شیوه ها و شکل های سنتی با محوریت کدخدا، امور عمومی ده خود را اداره می کرد اما به تدریج با شکل گیری انجمن عمران ده در سال ۱۳۲۴ و انجمن ده در سال ۱۳۵۵، مدیریت روستایی وارد مرحله جدیدی شده که با استفاده از کدخدا به عنوان بازوی اجرایی به اعمال سیاست های توسعه روستایی می پرداخت. (دربان استانه و رضوانی، ۱۳۹۱؛ شیخی و همکاران، ۱۳۹۲؛ برقی و همکاران، ۱۳۹۷). پس از استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران، از سال ۱۳۶۱ تا ۱۳۷۵ سه قانون مربوط به مدیریت روستایی تصویب شد.

قانون اول با عنوان "قانون تشکیلات شوراهای اسلامی کشوری" مصوب ستا ۱۳۶۱، مدیریت روستایی را بر عهده نهاد جدیدی واگذار کرد که "شوراهای اسلامی روستا نام داشت و جانشین انجمن ده شده بود. مدت اعتبار هم دو سال بود. (ایمانی جاجرمی و عبدلهی، ۱۳۸۸). قانون دوم که فرصت اجرا نیافت. قانون اصلاح قانون تشکیلات شوراهای اسلامی کشور "مصوب سال ۱۳۶۵ بود وفق قانون اعتبار شورا به ۴ سال افزایش یافت اما باز هم به مقام اجرایی مدیریت روستا توجهی نشد. جهاد سازندگی که پس از انقلاب خود را متولی امور روستایی می دانست برای حل این مشکل اقدام به تشکیل "خانه های همیار روستایی" در تعدادی از روستاهای کشور کرد این طرح تا پایان سال ۱۳۷۰ ادامه داشت (ایمانی جاجرمی و عبدلهی، ۱۳۸۸).

آخرین قانون در سال ۱۳۷۵ با عنوان "قانون تشکیلات، وظایف و انتخاب شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران به تصویب رسید. براساس این قانون مدیریت روستایی همچنان بر عهده شورای اسلامی است و این شورا در روستاهای تا ۱۵۰۰ نفر جمعیت ۳ نفر عضو و بیش از ۱۵۰۰ نفر ۵ عضو دارد. این قانون بر خلاف دو قانون قبلی مسئولیت اجرایی مدیریت روستایی بر عهده مقامی به عنوان دهیار گذاشته شده که از سوی شورا اسلامی روستا به مدت چهار سال انتخاب می شود صدور حکم دهیار با بخشدار و عزل او با شورا است (ایمانی جاجرمی و عبدلهی، ۱۳۸۸؛ برقی و قنبری، ۱۳۹۶؛ هاشمی و همکاران، ۱۳۹۹؛ حیدری و خضرتی، ۱۳۹۸). و همچنین قانون

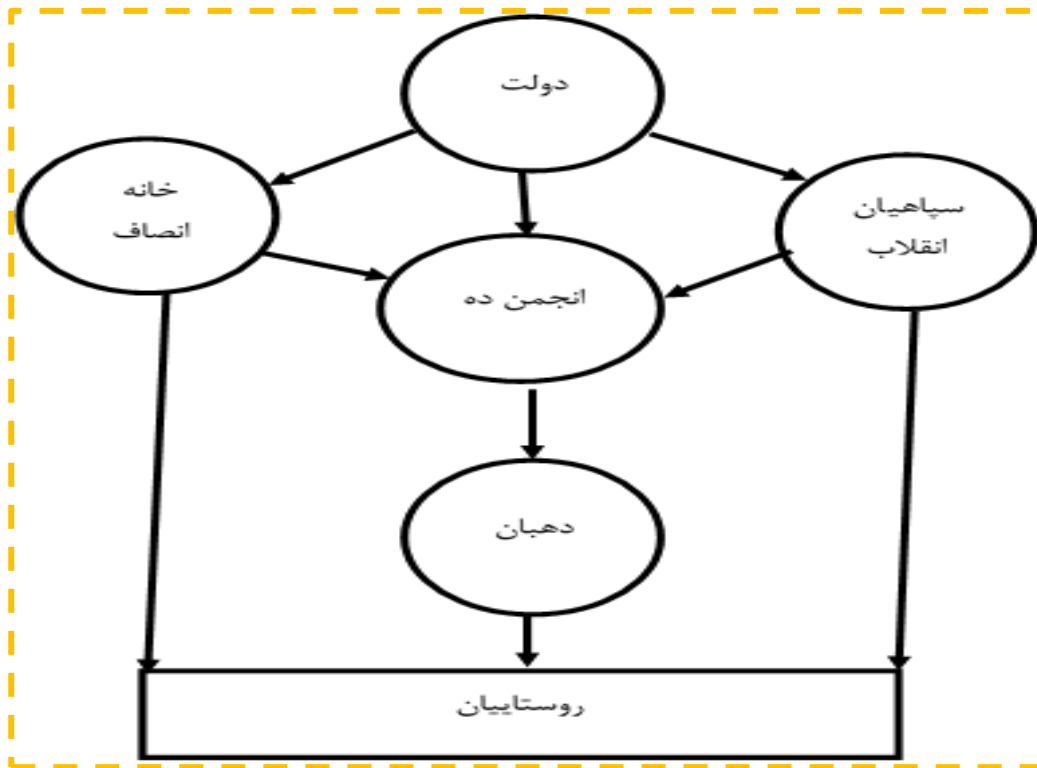
تأسیس دهیارهای خودکفا در روستاهای کشور در سال ۱۳۷۷ در عرصه مدیریت روستایی کشور تحولاتی به وجود آمده است. در نهایت، از سال ۱۳۸۲ دهیاران، به عنوان متولیان جدید مدیریت روستایی، مدیریت روستایی را عهده دار شدند (مسرورنژاد و همکاران، ۱۴۰۰). دهیاری‌ها به عنوان مدیریت نوین روستایی می‌توانند نقش موثری در توسعه روستایی داشته باشند. از جمله وظایف و اختیارات دهیار و دهیاری با استناد به ماده واحده قانون تأسیس دهیاری خود کفا در روستاهای کشور و مصوب ۱۳۷۷/۴/۱۴ و نیز ماده ۲ اساس نامه تشکیلات و سازمان دهیارهای مصوب ۱۳۸۰/۱۱/۲۱ به شرح جدول ۱ است. (میبدی و همکاران، ۱۴۰۱).

جدول ۱. ۴۸ وظیفه دهیار

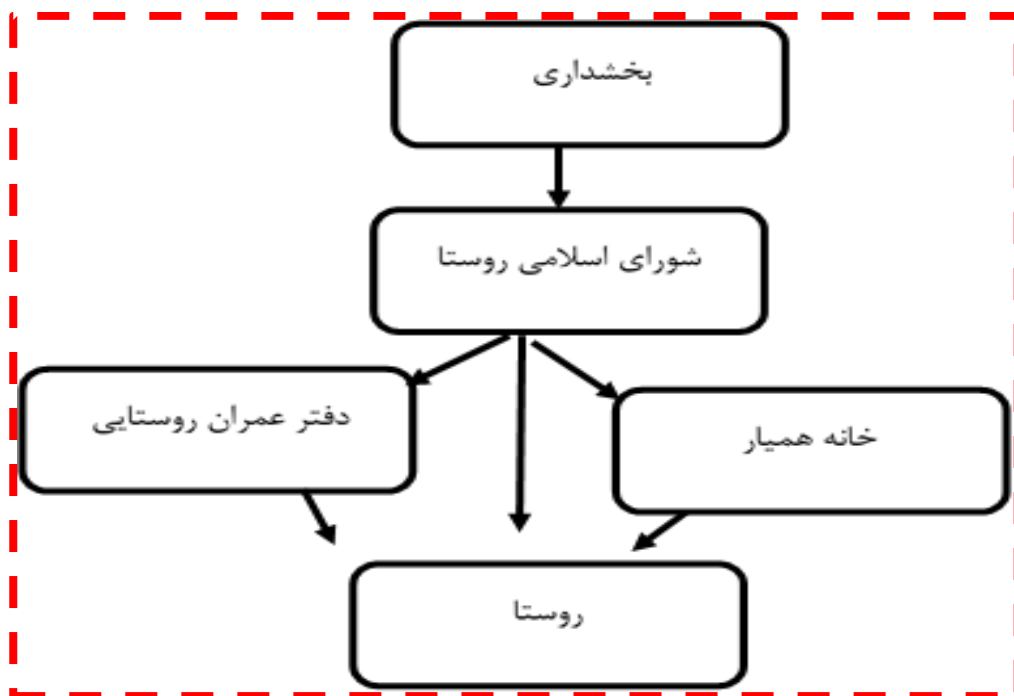
مأخذ: اساس نامه تشکیلات و سازمان دهیاری، ۱۳۸۰/۱۱/۲۱. منبع میبدی و همکاران (۱۴۰۱).

بهبود وضع زیست محیطی روستا	جلوگیری از نکدی گری و داشتن متکدیان به کار
کمک به شورا در زمینه بررسی و شناخت کمبودها، نیازها و نارسایی های روستا و تهیه طرح ها و پیشنهادهای اصلاحی و عملی	کمک در احداث تأسیسات تولید و توزیع برق و مخابرات و تعیین نرخ آن در روستا تا زمان اقدام مراجع ذیربط
تشویق و ترغیب روستاییان به انجام اقدامات لازم در جهت رعایت سیاست های دولت	مراقبت بر بهداشت ساکنان روستا و تشریک مساعی با وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی برای واکسیناسیون در جهت پیشگیری از بیماری های واگیر
مشارکت و همکاری با شورا در جهت پیگیری اجرای طرح های عمرانی اختصاص یافته به روستا	انجام معاملات دهیاری اعم از خرید و فروش اموال منقول و غیرمنقول، مقاطعه، اجاره و استجاره
همکاری با نیروی انتظامی و ارسال گزارش پیرامون وقوع جرایم و اجرای مقررات خدمت وظیفه عمومی، حفظ نظم عمومی و سعی در حل اختلافات محلی	همکاری موثر با سامان ثبت احوال در جهت ثبت مولید و متوفیا و تهیه آمار مربوط
اتخاذ تدابیر لازم برای حفظ روستا از خطر سیل و رفع خطر از بناها و دیوارهای شکسته و خطرناک واقع در معابر و اماکن عمومی و تسطیح چاه ها و چاله های واقع در معابر براساس مصوبات شورا	ایجاد و ساماندهی غسلخانه و گورستان و تهیه وسایل حمل اموال و مراقبت در انتظام امور آنها
همکاری موثر با مسئولان ذیربط در جهت حفظ و نگهداری منابع طبیعی واقع در محدوده قانونی و حریم روستا	معرفی خانواده های بی سرپرست و بی بضاعت به سازمان بهزیستی کشور و کمیته امداد امام خمینی و مساعدت به آنها در حد امکانات
همکاری با سازمان ها و نهادهای دولتی و ایجاد تسهیلات لازم برای ایفای وظایف آنها	همکاری با سازمان میراث فرهنگی درحفظ بناها و آثار باستانی روستا
اجرای مصوبات شورا	همکاری در جلوگیری از شیوع بیماریهای انسانی و حیوانی واگیری
تأمین اراضی مورد نیاز مرتبط با اهداف و وظایف دهیاری پس از دریافت مجوز قانونی	همکاری با شورای بخش و بخشداری به منظور بررسی و صدور پروانه های کسب
اعلام فرامین و قوانین دولتی مربوط و پیگیری حسن اجرای آنها	صدور پروانه برای ساختمان هایی که در محدوده قانونی روستا ساخته می شوند

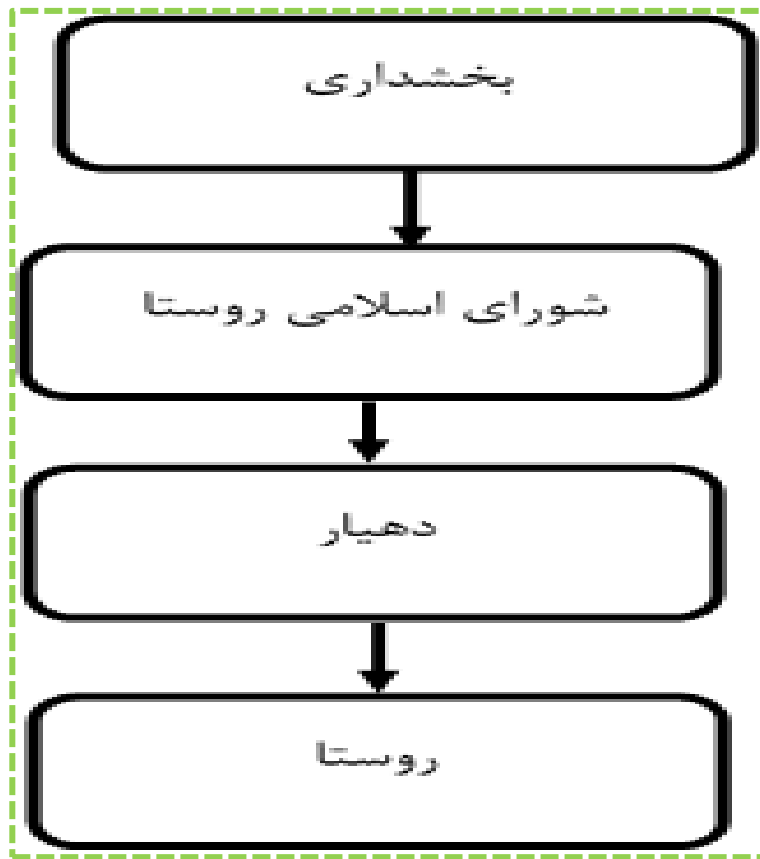
مراقبت، حفظ و نگهداری اموال و تأسیسات عمومی در اختیار دهیاری	همکاری در نگهداری و تسطیح راههای واقع در حریم اراضی روستا از طریق خودیاری اهالی روستا و دستگاه های ذیربط
تشویق و ترغیب روستائیان به توسعه صنایع دستی و اهتمام به ترویج، توسعه و بازاریابی محصولات کشاورزی و دامی روستا	مساعد و همکاری با کشاورزان در جهت معرفی محصولات کشاورزی و تولیدات صنعتی و صنایع دستی روستا در مراکز شهری و نمایشگاه های ذیربط
مراقبت بر اجرای مقررات بهداشتی و حفظ نظافت و ایجاد زمینه مناسب برای تأمین بهداشت محیط	پیگیری و مساعد در جهت ایجاد موسسات خیریه و صندوق- های قرض الحسنه و موسسات فرهنگی
ارسال گزارش های درخواست شده به شورا در موعد مقرر توسط دهیار	همکاری با واحدهای امداد رسانی در هنگام وقوع حوادث و سوانح غیرمترقبه و بلایای طبیعی
حضور دهیار در زمان و مکان مقرر و پاسخگویی به سوالها در صورت تقاضای شورا	گزارش پیشرفت یا نبود پیشرفت فیزیکی طرحها به شورا و بخشدار و پیشنهاد راهکارهای مناسب برای تسریع در اجرای آنها
تهیه تعرفه عوارض با همکاری شورا و ارائه آن به شورای اسلامی بخش به منظور تصویب و طی سایر مراحل قانونی	همکاری با دستگاه های ذیربط در جهت تهیه و اجرای طرح هادی روستا و تهیه پیشنهادهای لازم و تعیین کاربری اراضی واقع در روستا
ارسال گزارش ماهانه فعالیت های دهیاری برای شورا و رونوشت آن به بخشداری	مراقبت و اهتمام کامل در نصب برگه قیمت روی اجناس و اجرای تصمیمات شورای اسلامی بخش و روستا درباره ارزانی
وصول عوارض مصوب مراجع قانونی و مصرف آن در موارد معین	همکاری با مراجع ذیربط در جهت تسهیل دسترسی مردم روستا به آرد و نان مرغوب
مراقبت بر وضعیت بهداشتی روستا براساس ضوابط و مقررات مربوط و معرفی اماکن غیربهداشتی به مسئولان ذیربط	تنظیف، نگهداری و تسطیح معابر و انکار عمومی و مجاری آب ها و فاضلاب و لایروبی قنوات مربوط به روستا و تأمین آب و روشنایی در حد امکان
برآورد، تنظیم و ارائه بودجه سالانه دهیاری و متمم و اصلاح آن به شورا جهت تصویب	اجرای مقررات دهیاری که جنبه عمومی دارد و به تصویب شورا و تأیید شورای اسلامی بخش رسیده است
اهدا و قبول امانات و هدایا به نام روستا با تصویب شورا	پیشنهاد نامگذاری معابر و اماکن و تأسیسات روستا به شورا
فراهم کردن زمینه ایجاد رفاهی از طریق دهیاری و همکاری در زمینه طرح بهسازی روستا	شناسایی زمینه های اشتغال و مساعد در جهت تأمین کار برای افراد جویای کار و همکاری دستگاههای ذیربط
پیگیری و ایجاد زمینه نظارت بر امور بهداشتی روستا از قبیل کشتار بهداشتی دام و عرضه گوشت	در روستاهایی که طرح هادی مصوب دارند، طرحهای عمرانی روستا باید در چهارچوب طرح هادی روستا انجام شود



شکل ۱: مدیریت روستایی قبل از انقلاب (۱۳۵۷).



شکل ۳: مدیریت روستایی قبل از تأسیس دهیاری (۱۳۵۷ تا ۱۳۷۷).



شکل ۳: مدیریت روستایی پس از تأسیس دهیاری (۱۳۷۷ تا الان)

پیشینه تحقیق

با مروری بر پیشینه تحقیق مشخص می گردد که تاکنون تحقیقات مختلفی پیرامون بررسی نقش دهیاران در توسعه روستاهای کشورمان انجام شده است که در ادامه به برخی از موارد مرتبط با این پژوهش اشاره می گردد.

یافته‌ها تحقیق میدی و همکاران (۱۴۰۱) نشان داد، عملکرد دهیاران در شاخص های کاهش بیکاری و توسعه اشتغال و تشویق به سرمایه-گذاری نامطلوب است و در شاخص تلاش به منظور افزایش درآمد تقریباً عملکردی متوسط داشته اند. در مجموع، بررسی میانگین متغیر رونق اقتصادی نشان از وضعیت متوسط عملکرد دهیاران در رونق اقتصادی روستاهای خود دارد. همچنین تحلیل فضایی عملکرد دهیاری ها در توسعه اقتصاد روستایی نشان داد، بین عملکرد دهیاران با شاخص هایی چون فاصله تا شهر، میزان جمعیت، نرخ رشد، سطح زیرکشت، جمعیت با سواد، و تعداد شاغلان رابطه‌ای معنادار وجود دارد.

یافته‌های پژوهش صفیه و همکاران (۱۳۹۹). نشان می‌دهد تعاونی دهیاری‌ها در متغیرهای کالبدی، زیرساختی و رفاهی توانسته‌اند به موفقیت‌هایی دست پیدا کنند اما در متغیرهای زیست‌محیطی از جمله فضای سبز و ارتقای چشم‌انداز روستایی موفقیت چندانی را بدست نیاورده‌اند. از سوی دیگر عدم احاطه شوراها و اعضای تعاونی دهیاری‌ها نسبت به وظایف خود از مهمترین مشکلات پیش‌رو، برای اینگونه از تعاونی‌ها می‌باشد.

نتایج تحقیق حیدری و حضرتی، (۱۳۹۸) نشان می‌دهد میزان همبستگی بین عملکرد دهیاری در توسعه و پیشبرد طرح هادی روستایی را، برآورد کرده است. در بین شاخص‌های عملکرد دهیاری شاخص «عملکرد دهیار در نظارت بر ساخت و ساز بعد از اجرای طرح هادی» بیشترین تاثیر و رضایت مندی را در اجرای طرح هادی داشته است. در این زمینه برای موفقیت دهیاران در اجرای طرح هادی، تاسیس دهیاری‌های مستقل، آموزش دهیاران، و توسعه همکاری دهیار با سازمان‌ها و مشاوران و پیمانکاران ضروری است.

نتایج تجزیه تحلیل داده‌های آهنگری کیاسری و چرمچیان لنگرودی، (۱۳۹۷) مبین آن بود بین متغیرهای سن، درآمد، سابقه و ویژگی شغلی با متغیر مشارکت در حفاظت از محیط زیست همبستگی معنی‌داری وجود ندارد. همچنین بین عوامل اجتماعی، عوامل آموزشی، عوامل اقتصادی و عوامل نگرشی با میزان مشارکت در حفاظت از محیط زیست در سطح یک درصد خطا همبستگی مثبت و معنی‌داری وجود دارد. براساس نتایج حاصل از رگرسیون ترتیبی، ۳۶ درصد از واریانس متغیر ملاک (مشارکت در حفاظت از محیط زیست) توسط متغیرهای اقتصادی، اجتماعی، نگرشی و آموزشی که همبستگی معنی‌داری با متغیر وابسته داشتند، تبیین می‌شود.

یافته‌های تحقیق ایزدی و علوی نژاد (۱۳۹۷) حاکی از آن است که توانمندی روان‌شناختی نقش مثبتی در بهبود روند مدیریت و توسعه روستایی داشته است و از دید جامعه نمونه توانمندی روان‌شناختی دهیاران در بعد عمرانی از حد متوسط کمتر بوده است. از سویی دیگر مشخص شد که بیشترین اثرات سطح توانمندی روان‌شناختی دهیاران بر توسعه روستایی مربوط به احساس اعتماد است. در مجموع با توجه به یافته‌های تحقیق چنین می‌توان نتیجه‌گیری نمود، دهیارانی که از سطح توانمندی روان‌شناختی بالاتری برخوردار بودند در روند مدیریتی و توسعه روستایی عملکرد بهتری داشته‌اند.

شایان و همکاران (۱۳۹۷) در تحقیقی علمی تحت عنوان ارزیابی نقش دهیاری‌ها در فرآیند توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: دهستان گلاب شهرستان کاشان) به این نتیجه رسیده است که از نظر مردم عادی

عملکرد دهیاری ها در هر سه شاخص اجتماعی، کالبدی - زیست محیطی و کشاورزی مثبت و معنی دار می باشد که بیشترین عملکرد مثبت دهیاری ها در شاخص اجتماعی بوده است.

احمدی و چراغی (۱۳۹۶) در تحقیقی تحت عنوان ارزیابی عوامل مؤثر بر تحقق حکمروایی خوب روستایی با تاکید بر عملکرد دهیاری ها مطالعه موردی: دهستان چایپاره بالا، شهرستان زنجان نشان می دهد که سطح رضایت مردم از عملکرد دهیاران در وضعیت مطلوبی قرار ندارد.

بر اساس یافته های پژوهش برقی و یوسفی (۱۳۹۶)، عملکرد دهیاری های در ابعاد اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، عمرانی، زیربنایی و زیست محیطی در سطح متوسط قرار داشتند. همچنین، بعد اجتماعی و فرهنگی بیشترین و بعد اقتصادی و زیست محیطی کمترین توجه و فعالیت را به خود اختصاص دادند.

شاه بختی و همکاران (۱۳۹۴) نشان داد تفاوت معناداری بین عملکرد دهیاران در زمینه های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی دیده نشد. آموزش و سطح تحصیلات نقش اساسی در عملکرد دهیاران داشته است. عدم امکانات دهیاری ها، مشکلات معیشتی روستاها و اخذ عوارض و کمک های نقدی از مهم ترین مشکلات دهیاران بوده است.

خوشبخت و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهش خود نشان داد که از نظر دهیاران سه گونه ناکافی بودن اعتبارات، انتظارات و توقعات نابجا و بیش از حد مردم از دهیاران و نرخ بالای بیکاری در روستا، به ترتیب مهمترین چالش های پیش روی دهیاران به شمار می روند و همچنین نتایج نشان داد که چالش های عملکرد دهیاران در شش عامل دسته بندی می شوند این شش عامل در مجموع در حدود ۶۶/۶۶ درصد از واریانس چالش های پیش روی دهیاری های در استان فارس را تبیین می کنند.

ولائی و همکاران (۱۳۹۴) نشان می دهد مهم ترین عاملی که موجب توسعه پایدار روستایی شده است، عامل اقتصادی و فردی می باشد. به طوری که با بالا رفتن میزان تسهیلات دریافتی از قبیل وام های خود اشتغالی، منابع مالی لازم و کافی، تنوع شغلی موجب افزایش انگیزه و روحیه فردی در جهت توسعه و گسترش کارآفرینی در محدوده مورد مطالعه شده است. همچنین، عامل زیرساختی کمترین تاثیر را در بین عامل های هشت گانه در توسعه کارآفرینی منطقه داشته است.

احمدوند (۱۳۹۳) در تحقیق خود تحت عنوان بررسی تاثیر دهیاری ها بر توسعه پایدار روستایی در شهرستان بویراحمد نشان داد عملکرد دهیارهای مورد مطالعه در ابعاد پنجگانه پایداری در سطح متوسط قرار داشت. افزون بر این، بُعد اقتصادی و منابع کمترین و بُعد عمرانی و زیربنایی بیشترین توجه و فعالیت را به خود معطوف کردند. شیخی و همکاران (۱۳۹۲) اگر امروزه توسعه روستایی را راهبردی بدانیم که به منظور بهبود زندگی اقتصادی، اجتماعی، محیطی و... گروه خاصی از مردم به مرحله اجرا در آمده است، در این صورت رابطه معناداری میان شرح وظایف دهیاران و توسعه روستایی قابل مشاهده می باشد. نتایج حاصله حاکی از آن است، در بحث اهمیت دادن دهیار به شاخص های چهارگانه، شاخص عمرانی بالاترین درجه اهمیت و شاخص اقتصادی کمترین درجه را به خود اختصاص داده است. همچنین در بحث تخصص و مهارت دهیاران، شاخص خدماتی بالاترین و شاخص اقتصادی کمترین رتبه را به خود اختصاص داده است. در نهایت با استفاده از مدل (AHP) و مقایسه عملکردی آنان در دو بخش منطقه مورد مطالعه مشخص گردید که نقش و عملکرد دهیاران روستاها در بین بخش های مختلف منطقه مورد مطالعه موفقتر بوده است.

یافته های تحقیق فال سلیمان و همکاران (۱۳۹۱) نشان داد ۹۲ درصد از دهیاران، فرایند توسعه روستا را بعد از تشکیل دهیاری ها متوسط و یا زیاد ارزیابی کرده اند. طبق یافته های این پژوهش گویه های امداد رسانی در مواقع بحرانی، روش های بودجه نویسی و بودجه ریزی، نگهداری از تاسیسات، اموال و دارایی های روستا ضعیف ترین عملکرد دهیاران را داشته اند.

استعلاجی (۱۳۹۱). به این نتیجه رسید توسعه پایدار روستایی بر مشارکت روستائیان استوار بوده و مدیریت به صورت متمرکز و دولتی با توجه به پراکنش گسترده و تفاوت های مختلف و فاحش در ایران دارای توجیه نبوده و از گذشته تاکنون موفقیتی نداشته است؛ لذا ایجاد و فعالیت مدیریت های محلی در روستاها ضرورت داشته و با این دیدگاه مدیریت محلی نوین روستایی یعنی دهیاری ها تحت نظارت مستقیم مردمی نمایندگان اهالی روستا (شوراهای اسلامی) و کنترل و سیاستگذاری دولت (بخشداری ها و فرمانداری ها) در روستاهای کشور ایفای نقش مدیریتی می نمایند؛ لذا، با عملکرد شایسته دهیاری ها می توان در جهت توسعه پایدار روستایی گام برداشت.

نتایج پژوهش دربان آستانه و رضوانی (۱۳۹۱) نشان داد میانگین نمایه حکمروایی روستایی در ۵۰ درصد از حکومت های محلی (دهیاری ها و شوراهای اسلامی) در وضعیت نامناسب ۴۰ درصد در وضعیت متوسط و تنها

۱۰ درصد حکومت‌های محلی دارای حکمروایی روستایی مناسبی می‌باشند. همچنین متغیرهای سطح تحصیلات دهیار، سبک مدیریت، انسجام اجتماعی، تعامل مؤثر با دهیاری‌های مجاور و تجربه دهیار، مهمترین عوامل مؤثر بر حکمروایی روستایی محسوب می‌شوند.

نتایج تحقیق فراهانی و آئین مقدم (۱۳۹۱) نشان داد که تأسیس دهیاری‌ها و فعالیت شوراهای اسلامی نقش مثبتی در بهبود روند مدیریت روستایی داشته است و از دید جامعه نمونه شوراهای دهیاران در بعد اقتصادی کمتر از حد متوسط عمل کرده‌اند و همچنین مشخص شد که دهیاری و شوراهای در روستاهای پرجمعیت موفق تر از روستاهای کوچک عمل کرده است.

در نهایت با توجه به مطالب مذکور هدف اصلی از انجام این تحقیق، مروری بر نقش حاکمیت دهیاری‌ها در توسعه روستایی بود.

روش تحقیق

با توجه به اهداف، نوع پژوهش کاربردی و از نظر روش و ماهیت توصیفی - تحلیلی می‌باشد. برای جمع آوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و استفاده از سایت‌های اینترنتی استفاده شده است. بر این اساس ابتدا به بررسی مبانی نظری، مدیریت و توسعه پایدار روستایی، فلسفه نهاد دهیاری و پیشینه تحقیق و در نهایت به جمع بندی ارائه پیشنهادات به منظور نقش دهیاری‌ها در توسعه پایدار روستایی پرداخته می‌شود.

بحث و نتیجه گیری

اساساً حوزه‌های روستایی به عنوان قاعده نظام سکونت و فعالیت ملی، نقش اساسی در توسعه ملی ایفا می‌کنند، چرا که توسعه پایدار سرزمین در گرو پایداری فضاهای روستایی در ابعاد مختلف می‌تواند نقش مؤثری در توسعه منطقه‌ای و ملی داشته باشد شیخی و همکاران (۱۳۹۲). در توسعه روستایی مدیریت یعنی تنظیم رابطه انسان با زیست‌محیطی خود که در آن به پیوند نظام‌های اقتصادی، اجتماعی، با نظارت‌های بوم‌شناختی توجه می‌شود. از این رو، در فرایند توسعه پایدار می‌توان توسعه روستایی در چهار بعد اصلی اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و عمرانی در نظر گرفت، که هر کدام از این ابعاد نیز جنبه‌های خاص خود را دارند و اهداف مدیریتی در هر کدام از آنها متفاوت هست. (برقی و قنبری، ۱۳۹۶). توسعه پایدار روستایی به یک معنا همانا وحدت میان ابعاد اجتماعی،

اقتصادی، فرهنگی و زیست محیطی به منظور بالا بردن سطح معیشت و رفاه مردم روستایی است. (ازدردی فرد و احمدوند، ۱۳۹۱). و به دلیل اهمیت مشارکت مردم در تسریع روند توسعه روستایی، کشورهای مختلف دنیا در قالب حکومت های محلی و از طریق واگذاری اختیارات و مسئولیت به واحدهای محلی، این موضوع را مورد توجه قرار داده‌اند (رضوانی و احمدی، ۱۳۸۸). با توجه به اینکه، در نظریات توسعه روستایی، بر مدیریت روستا توسط سازمان های غیردولتی با مشارکت محلی تحت عنوان رویکرد توسعه از پایین تاکید می شود دهیاری ها نیز به عنوان یک نهاد عمومی و غیر دولتی، با شخصیت حقوقی مستقل و با انتخاب شورای اسلامی روستا به مدت ۴ سال و حکم بخشرداری تشکیل می‌شوند. هدف این نهاد، بهبود و توسعه شاخصهای اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و محیطی-کالبدی در سکونتگاه های روستایی است (حیدری و حضرتی، ۱۳۹۸). پارادیم جدید مدیریت روستایی ایران در محورهای مدیریت زمین و تولید کشاورزی، مدیریت زیرساختها و خدمات زیربنایی، مدیریت مالی و نظام درآمد هزینه ها برای روستاها، مدیریت محیط زیست و توسعه پایدار و مدیریت برای کاهش فقر و عدالت اجتماعی قابل بررسی است (عنابستانی و حاتمی نژاد، ۱۳۹۱). امروزه توسعه پایدار روستایی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و زیربنایی از مهمترین و حساس ترین معضلات و چالش های برنامه ریزان و سیاست توسعه گذاری روستایی است و بر همین اساس، ایجاد دهیارها در روستاها را میتوان نقطه عطفی در تاریخ توسعه پایدار روستایی به شمار آورد (برقی و قنبری، ۱۳۹۶).. نتایج تحقیقات گذشته نشان می دهد مهمترین عوامل مؤثر در نقش دهیاری ها در مدیریت پایدار روستایی عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، زیست محیطی و عمرانی و زیربنایی است (ایزدی و علوی نژاد، ۱۳۹۷؛ شایان و همکاران، ۱۳۹۷؛ حیدری و حضرتی، ۱۳۹۸؛ رضوانی و همکاران، ۱۳۹۶؛ ازدردی فر و احمدوند، ۱۳۹۱؛ احمدوند، ۱۳۹۲؛ استعلاجی و همکاران، ۱۳۹۱؛ برقی و قنبری، ۱۳۹۶؛ فال و سلیمان، ۱۳۹۱؛ بهمنی و همکاران، ۱۳۹۹؛ احمدی و چراغی، ۱۳۹۶). است. توسعه پایدار روستایی مستلزم تاکید بر آموزش و توسعه زیرساختها و ایجاد امکانات است. ایجاد زیرساختها به ویژه در بخش راه، درمان، بهداشت و تامین آب آشامیدنی، برق، گاز، تلفن به اسکان روستاییان و جلوگیری از مهاجرت آنها کمک می‌کند اما ایجاد توسعه پایدار روستاها نیازمند ایجاد اشتغال و کارآفرینی است (بهمنی و همکاران، ۱۳۹۹). با توجه به اهمیت کارآفرینی بررسی های وضعیت اقتصادی گویای این مهم است که توسعه و رشد کارآفرینی در امور روستا، یکی از مهمترین راه های بهبود مشکلات اقتصادی کشورهای در حال توسعه و پیش گیری از تسریع شدن آن در آینده می باشد بدین منظور برای رسیدن به توسعه ملی در کارآفرینی زیر ساختی مناسب ضروری است

(ولائی و همکاران، ۱۳۹۴). لذا هدف تحقیق حاضر به بر نقش حاکمیت دهیاری‌ها در توسعه روستایی بود. در این مطالعه که با مروری از مقاله علمی از مجلات معتبر داخلی در خصوص نقش حاکمیت دهیاری‌ها در توسعه روستایی استفاده شد، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، زیست محیطی و عمرانی و زیربنایی با تاکید بر آموزش روستاییان و تشکیل گروه‌های مختلف محلی، فرهنگ سازی و ترویج مشارکت گروهی مهمترین عامل‌های مؤثر و تاثیر گذار بر نقش حاکمیت دهیاری‌ها در توسعه روستایی می‌باشند.

پیشنهادات

۱- پیشنهاد می‌شود دهیاری‌ها با همکاری اداره تعاون و کار، بخش داری‌ها، فرماندارها در روستاها تحت مدیریت خود به فعالیت‌های خودجوش اقتصادی در قالب کارآفرینی و اشتغال زایی در مناطق روستایی برای جوانان توجه ویژه شود. بالا رفتن میزان تسهیلات دریافتی از قبیل وام‌های خود اشتغالی با بهره کم و بازپرداخت دوره بلندمدت و منابع مالی لازم و کافی تنوع شغلی و میزان رضایت از زندگی در روستاها موجب افزایش انگیزه و روحیه فردی در جهت توسعه گسترش کارآفرینی در روستاها می‌شود.

۲- پیشنهاد می‌شود که اعضای شورای اسلامی روستا و بخشدار در گزینش دهیار دقت لازم را داشته باشند و کسانی را به سمت دهیاری انتخاب کنند که سطح سواد بالاتری و مدرک تحصیلی آن در حوزه مدیریت داشته باشد.

۳- پیشنهاد می‌شود که بخش دار و فرماندارها هر شهرستان با همکاری منابع طبیعی، جهادکشاورزی و محیط زیست در هر چندماه همایش‌ها و سمینارها در خصوص ابعاد توسعه پایدار روستایی (بعد اقتصادی، فرهنگی - اجتماعی، زیست محیطی و عمرانی زیر بنایی برای دهیاران برگزار کنند.

۴- پیشنهاد می‌شود با توجه به اینکه دهیاری‌ها در روستاها بصورت تمام وقت هم بصورت پاره وقت مشغول به کار هستند لذا دهیاری‌های پاره وقت انگیزه کافی برای کار ندارند و یا اینکه کمتر در روستاها هستند لذا بکارگیری تمام دهیاری‌ها بصورت تمام وقت الزامی می‌باشد.

۵- پیشنهاد می‌شود جلب سرمایه داران خارج از روستابه خصوص نهادهای غیردولتی و مشارکتی مردمی برای روستاهای مستعد ضروری می‌باشد.

۶- پیشنهاد می‌شود آموزش و ارتقای مهارت های مدیران محلی به طوری که آن ها قادر باشند برای توسعه روستا ظرفیت سازی کنند

۷- پیشنهاد می‌شود یکی از محدودیتهای توسعه پایدار روستاها منابع مالی دهیارها است؛ از اینرو، کمکهای مالی دولت، استفاده از تسهیلات مالی بانک ها، و مشارکت محلی و مردمی برای تأمین تامین منابع مالی پایدار در عرصه های روستایی دهیارها تقویت شود.

منابع

۱. احمدوند، مصطفی. (۱۳۹۳). بررسی تاثیر دهیاری ها بر توسعه پایدار روستایی در شهرستان بویراحمد. روستا و توسعه، ۱۷(۳)، ۲۳-۴۲.
۲. احمدی میبدی، سید جواد. احمدیان، محمد علی. و جعفری، حمید. (۱۴۰۱). تحلیل فضایی عملکرد دهیاری ها در توسعه اقتصاد روستایی بخش مرکزی شهرستان مشهد، جغرافیا و توسعه ناحیه ای، دوره ۲۰، شماره ۱، شماره پیاپی ۳۸، صص ۱۵۵-۱۸۶.
۳. احمدی، منیژه. چراغی، مهدی. (۱۳۹۶) ارزیابی عوامل مؤثر بر تحقق حکمروایی خوب روستایی با تاکید بر عملکرد دهیاری ها مطالعه موردی: دهستان چاپاره بالا، شهرستان زنجان، فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، دوره ۷، شماره ۴، شماره پیاپی ۲۸، صص ۳۳-۳۴.
۴. اژدری فرد، فاطمه، و احمدوند، مصطفی. (۱۳۹۰). واکاوی عملکرد شوراهای اسلامی در مسیر توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: شهرستان سمیرم). پژوهش های روستایی، ۲(۳) (پیاپی ۷)، صص ۷۵-۹۸.
۵. استعلاجی، علیرضا. (۱۳۹۱). بررسی الگوی مدیریت روستایی در ایران با تاکید بر مدیریت محلی و مشارکتی دهیاری ها. جغرافیا، ۱۰(۳۲)، صص ۲۳۹-۲۵۸.
۶. استعلاجی، علیرضا، خانی، علیرضا، و الهقلى نژاد، مهناز. (۱۳۹۰). نقش دهیاری ها در توسعه روستایی. دانشنامه (جغرافیا)، پیاپی ۸۲، صص ۱-۱۶.

۷. ایمانی جاجرمی، حسین، و عبدالمهدی، مجید. (۱۳۸۸). بررسی تحولات مدیریت روستایی در ایران از مشروطیت تا زمان حاضر. راهبرد، ۱۸(۵۲) (ویژه بررسی های اقتصادی)، صص ۲۲۱-۲۴۴.
۸. آهنگری کیاسری، حیدر. و چرمچیان لنگرودی، مهدی. (۱۳۹۷). بررسی عوامل موثر بر میزان مشارکت دهیاران در حفظ و نگهداری از محیط زیست روستایی شهرستان ساری، انسان و محیط زیست، دوره ۱۶، شماره ۱، شماره پیاپی، ۴۴، صص ۱-۱۲.
۹. برقی، حمید و قنبری، یوسف. (۱۳۹۶). بررسی مؤلفه های تأثیرگذار بر عملکرد دهیاران نواحی روستایی شهرستان اصفهان، روستا و توسعه سال بیستم، شماره ۱، صص ۱-۱۵.
۱۰. بهمنی، صفیه، صحنه، بهمن، و نجفی کانی، علی اکبر. (۱۳۹۹). نقش شرکت تعاونی دهیاری ها در توسعه کالبدی-فضایی نواحی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای بخش مرکزی شهرستان گرگان). جغرافیا، ۱۸(۶۶)، صص ۹۸-۱۰۹.
۱۱. حیدری، محمدتقی. حضرتی، مجید. (۱۳۹۸). ارزیابی عملکرد دهیارها در پیشبرد اهداف طرحهای هادی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان زنجان) (مقاله علمی وزارت علوم)، جغرافیا سال هفدهم، شماره ۶۱، صص ۱۷۲-۱۸۴.
۱۲. خوشبخت، حسین، ایروانی، هوشنگ، شعبانعلی فمی، حسین، و محمدی، یاسر. (۱۳۹۴). عملکرد موثر دهیاری ها در توسعه روستایی از دیدگاه دهیاران؛ چالش های پیش رو: مطالعه موردی استان فارس. روستا و توسعه، ۱۸(۱)، صص ۹۳-۱۱۱.
۱۳. دربان آستانه، علیرضا، و رضوانی، محمدرضا. (۱۳۹۱). تبیین عوامل موثر بر حکمروایی روستایی در حکومت های محلی، مطالعه موردی: شهرستان قزوین. مدیریت شهری، ۱۰(۲۹)، صص ۱۷۹-۱۹۷.
۱۴. رستمی، شاه بختی، مظفری، فاطمه، رحیمی مقدم، جواد، و ذوالفقاری، امیرعلی. (۱۳۹۴). ارزیابی عملکرد دهیاری ها در توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهیاری های شهرستان ایوان، استان ایلام). مسکن و محیط روستا، ۳۴(۱۴۹)، صص ۱۰۳-۱۱۹.

۱۵. رضوانی، محمدرضا، و احمدی، علی. (۱۳۸۸). شوراهاى اسلامى روستايى، مشاركت مردمى و توسعه روستايى (مطالعه موردی: دهستان حکیم آباد، شهرستان زرنديه، استان مرکزی). نگرش های نو در جغرافیای انسانی (جغرافیای انسانی)، ۱(۴)، صص ۳۵-۴۹.
۱۶. شایان، حمید. برقی، حمید. و جلالی، اکرم. (۱۳۹۷). ارزیابی نقش دهیاری ها در فرآیند توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: دهستان گلاب شهرستان کاشان)، دو فصلنامه اندیشه جغرافیایی، دوره ۱۰، شماره ۱۹، شماره پیاپی ۱۹، صص ۱۲۳-۱۰۳.
۱۷. شیخی، حجت، پرزادی، طاهر، ورمزیار، بیزن. (۱۳۹۲). بررسی و ارزیابی عملکرد دهیاران در روند مدیریت و توسعه روستایی (مطالعه موردی: شهرستان همدان)، برنامه ریزی فضایی، دوره ۳، شماره ۳، صص ۳۲-۱۷.
۱۸. شیخی، زهرا، و حسینیان، حامد. (۱۳۹۳). مدیریت پسماند روستایی در روستاهای استان بوشهر. مدیریت شهری، ۱۳(۳۴)، ۳۳۳-۳۳۴.
۱۹. علی ایزدی، علی. و علوی زاده، سید امیر محمد. (۱۳۹۷). واکاوی نقش توانمندی روان شناختی دهیاران در روند مدیریت و توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان رشتخوار)، کاوش های جغرافیایی و مناطق بیابانی، دوره ۶، شماره ۱، صص ۲۲۷-۱۹۹.
۲۰. عنابستانی، علی اکبر، و پورجمالی جعفرآباد، اعظم. (۱۳۹۱). برآورد میزان تاثیرپذیری توسعه درونزای روستاها از مدیریت روستایی (مطالعه موردی: دهستان اترک - شهرستان مانه و سملقان). جغرافیا، ۱۰(۳۵)، ۱۶۹-۱۴۷.
۲۱. عنابستانی، علی اکبر، و حاتمی نژاد، حجت. (۱۳۹۱). مدیریت نوین روستایی و نقش آن در تحول مسکن با توجه بر عملکرد دهیاران (مطالعه موردی: دهستان میش خاص - شهرستان ایلام). جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۲(۲)، ۱۲۱-۱۴۰.

۲۲. فال سلیمان، محمود، صادقی، حجت اله، مرادی، محمود، و کاووسی، غلامرضا. (۱۳۹۱). بررسی و ارزیابی عملکرد دهیاران در فرایند مدیریت و توسعه روستایی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان بیرجند). پژوهش و برنامه ریزی روستایی، دوره ۱، شماره ۱، صص ۷۳-۹۵.
۲۳. فراهانی، حسین. آئین مقدم، فاطمه. (۱۳۹۱). ارزیابی عملکرد و کارایی دهیاری ها و شوراهای اسلامی در فرآیند مدیریت توسعه روستایی (مطالعه موردی: دهستان سررود جنوبی در شهرستان بویراحمد)، مطالعات برنامه ریزی و سکونتگاه انسانی، دوره ۷، شماره ۱۷، شماره پیاپی ۱۸، صص ۱۱۸-۱۲۷.
۲۴. مسرورنژاد، ناصر. مولائی هشجین، نصراله. پوررمضان، عیسی. باسط قریشی، محمد. (۱۴۰۰). تبیین عوامل مؤثر بر کارایی، اثربخشی مدیریت، و مشارکت روستایی در توسعه روستاهای شهرستان صومعه سرا با رویکرد حکمروایی خوب، پژوهش های جغرافیایی انسانی، دوره ۵۳، شماره ۴، صص ۱۵۴۱-۱۵۲۳.
۲۵. مولائی هشجین نصرالله، آمار حاجی شیر کیا تیمور، باقری عباس. نقش مدیریت محلی در توسعه اقتصادی نواحی روستایی شهرستان بهشهر. اقتصاد فضا و توسعه روستایی ۱۳۹۶؛ ۶ (۲۲): ۱۶۵-۱۷۶.
۲۶. مهدوی حاجیلویی، مسعود، و نجفی کانی، علی اکبر. (۱۳۸۴). دهیاری ها، تجربه ای دیگر در مدیریت روستاهای ایران (نمونه موردی: دهیاری های استان آذربایجان غربی). پژوهشهای جغرافیایی، ۳۷ (۵۳)، ۳۹-۲۱.
۲۷. نادری مهدی، کریم. (۱۳۹۴). واکاوی عوامل بازدارنده مدیریت نوین روستایی در استان همدان. پژوهش های روستایی، ۶ (۱)، ۲۰۸-۱۸۷.
۲۸. ولائی، محمد، عبدالحی، عبدالله، منافی آذر، رضا، و صفری، نوید. (۱۳۹۴). تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه پایدار روستایی با تاکید بر کارآفرینی (مطالعه موردی: دهستان مرحمت آباد شمالی - شهرستان میاندوآب). برنامه ریزی منطقه ای، ۵ (۱۹)، ۱۶۱-۱۴۹.
۲۹. هاشمی، سیدسعید، مطیعی لنگرودی، سیدحسین، قدیری معصوم، مجتبی، رضوانی، محمدرضا، و مقیمی، سیدمحمد. (۱۳۹۰). تبیین نقش دهیاری ها و شوراهای اسلامی در توسعه کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی: بهاباد استان یزد). پژوهش های روستایی، ۲ (۱) (پیاپی ۵)، ۹۳-۱۱۴.

۳۰. ایمانی، بهرام. مولایی قلیچی، محمد. حسین پور، اسلام. (۱۴۰۲). تحلیل الگوی فضایی شهرکهای صنعتی استان قزوین، جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۵، شماره ۴، صص ۱-۲۲.